

Fischer Ferenc: A megosztott világ történelmi–politikai atlasza 1941–1991. – IKVA Kiadó, Budapest, 1996. 63 p.

A Földrajzi Értesítő 1994. 1–2. számában megjelent, a szerző „A megosztott világ. A Kelet–Nyugat, Észak–Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941–1991)” c. munkájáról írt recenzióban utalás történt arra, hogy hamarosan elkészül a könyv ikerpárjának szánt történelmi–politikai atlasz. Nos, az „Atlasz” 1996-ban az IKVA Kiadó gondozásában meg is jelent és a sajtónak 1997. márciusában mutatták be.

A megosztott világ történelmi–politikai atlaszának megjelenését csak üdvözölni lehet. A közel félszáz, nagyrészt tematikailag párokba rendezett térképoldalt és irodalmi tájékoztatót tartalmazó munka bő, magyarul eddig még nem publikált forrásanyagra támaszkodik. Konceptiójában követi az előzmény, vagyis az „ikerkönyv” rendező elvét: a világ rendszerszemléletű, holisztikus, az egész és rész kölcsönviszonyában értelmezett bemutatás, a nagy erőterek, a Kelet–Nyugat és az Észak–Dél koordináták determináló szerepét, megengedve ugyanakkor a rész „viszonylagos” autonómiáját és mozgásterét. Ez a szemléletmód híven tükrözi azt az utóbbi fél évszázadban erősen gyorsuló világméretű folyamatot, amelyet globalizációként ismerünk.

A bipoláris világ szétesési folyamatának következményei reálisan tükröződnek az atlaszban, amelyben nagy hangsúlyt kapnak a világ globális problémái, az Észak–Dél ellentét stb. E kérdések súlyuknak megfelelő bemutatása javít a munka szerkezetén, valós arányaiban mutatja be a korunkat és jövőnket meghatározó kapcsolatrendszerrel és annak átrendeződési irányait. Magyarországon hiánypótló munka, magyar szerző tollából a maga nevében hívom. Nyugaton több, hasonló alkotás már régebben is megjelent, de – mint ez természetes – ezek a munkák objektívitásuk ellenére is főként a külföldi szerzők szemszögéből látatják és ábrázolják a világ történelmi–politikai eseményeit. Emiatt a világesemények szövevényes kapcsolatrendszerében a magyar vonatkozások részletesebb, árnyaltabb ábrázolása magától értetődően háttérbe szorul.

Ugyanakkor ne gondolja az olvasó, hogy egy hibásan értelmezett, netán „magyarkodó” munka került a kezébe. Az atlasz egyik erőssége épp abban van, hogy szakít az egyes témakörök tárgyalásánál az Európa-centrikus világgéppel és a térképek szokatlan tájolásával mintegy „kényszeríti” az olvasót, hogy az ábrázolt helyzetet „más” szereplők szemszögéből tekintse át, számára gyakorta meghökkenítő vetületekben.

Az atlasz a különböző információkat közvetítő formák, sokszínű módszerek nagyon szerencsés ötvözte, ami egyik fő erénye. A térképek mellett egyaránt megtalálhatók a grafikonok, diagramok, a korhű szövegrészeket és karikatúrák. Mindez színesség, érdekesség és élményszerűvé teszi a munkát a lapozgató számára.

A térkép az atlasz jellegéből következően evidens közlési forma. A térképekkel kapcsolatban a következő főbb jellegzetességre kell felhívni a figyelmet:

– Az egyes térképoldalak egységes szerkezeti rendben készültek. Az oldalak közepén, a centrumban helyezkednek el a téma lényegét kifejező fő térképek, amelyeket hozzájuk szervesen kapcsolódó kisebb ábrák, grafikonok, idézetek, szövegrészek és karikatúrák egészítenek ki. A központi probléma bonyolult összefüggésrendszere – igaz, kissé leegyszerűsítve, sematizálva, de a lényegét hűen visszaadva, tükrözve – képi formában jelenik meg. Így van ez pl. az I. számú, „A II. világháború globális dimenzióban 1941–1945” című térképoldalon a körülkerítettség, a „harapófogó”-kép bemutatásával. „Az amerikai–szovjet bipoláris világrend” címet viselő VII. térképoldalon ez a gondolat ismétlődik meg.

– A térképek a főbb eseményeket elsősorban alakítók szemszögéből ábrázolják a történéseket, de a kiegészítő közlési formák mindig a teljességet igyekeznek szolgálni.

– „A félelem egyensúlya – az „atompatt” címet viseli a XII. sz. tábla, amely kiváló példa az egyéb, kiegészítő közlési formák jelentőségére. (Itt térképre már nincs is szükség.)

– Az „Atlasz” egyik újdonsága, hogy a Mercator-vetületű, nálunk hagyományosan használt világtérkép mellett bemutatja a Peters-vetületű térképeket is, amely az Északi és a Déli-félteke arányos, valóságghűbb ábrázolását adja. Ez utóbbinak különösen az Észak–Dél kapcsolatokkal és a világ globális problémáival összefüggésben nőtt meg a jelentősége. A szerző a fentieknek megfelelően következetesen használja az Észak–Dél vonal bejelölését és az egyes problémák bemutatásakor jóval reálisabb képet alakít ki a vizsgált jelenségről (XII.–XIX. térképek).

– Az atlaszok sajátja a képi megjelenítés előtérbe helyezése, továbbá a bonyolult és összetett problémák színes képi világban történő ábrázolása. Ma az informatika forradalmát éljük meg, a telematika, a multimédia és még sok más „technikai csoda” korában a felnövekvő ifjúság gyorsan fejlődő vizuális képességére is tekintettel kell lenni, flymódon ebből a szempontból is igen fontos az atlaszkészítésben a színes technika alkalmazása. A

szerző él is a lehetőséggel: a színek, színárnyalatok és színkeverések sehol sem öncélúak, mondanivalójuk van. A III., VI. és XVII. ábra érzékelteti talán leginkább azt, hogy az egyes színek, és azok egymásba csúszásának, árnyalatainak igen is van tartalmi jelentősége.

– Az informatikához, a komputer technikához kapcsolódik az atlasz másik erénye, a komputer-térkép alkalmazása, amely nálunk még csak elterjedőben van. Ezen új típusú térképek lényege, hogy geometriai alakzatok formájába sűrítik a lényegi mondani valót. Így pl. a geometriai alakzatok területével, ill. azok arányaival mutatnak be hagyományos térképen érzékletesen megjelenni nem képes lényeges információkat, pl. az egyes országok évi GDP-jét, katonai kiadásait (29. old.), a világ bruttó társadalmi termékét (41. old.) stb. Lehetőség van a fenti típusú ábrák olyan kombinációira is, amelyek összefüggéseket, kapcsolatrendszereket képesek megjeleníteni, tehát más és máshogyan ábrázolnak. Az újfajta térkép a „hagyományos” térképek „hagyományos” földrajzi aspektusainak bemutatására nem képes, de nem is arra való. Nem célja a Mercator-, és a Peters-vetületű térképek helyettesítése, viszont jól kiegészíti azokat. A szerző is tudatában van e ténynek és a komputer-térképek mellett hagyományosokat is közöl (pl. 29. old.).

Mint az eddig leírtakból következik, a recenzesek nagyra értékelik ezt az úttörő jellegűnek tekinthető munkát, amelynek alapvető céljával, koncepciójával és annak megvalósításával azonosulni tudnak. A munkához több kisebb kritikai észrevétel is fűzhető, közülük itt csak kettőt – egy tartalmi és egy formai – említünk meg.

Az „Előszó”-ban a szerző is utal rá, hogy a világ globális problémáit, a globalizáció kérdéskörét nem lehet figyelmen kívül hagyni, ami igaz. Ám az is igaz, hogy a globalizációs hullámok sokszor olyan erőteréből indulnak ki, amelyet nem lehet egy országhoz, még kevésbé nemzethez kötni, mert az egyes globalizációs akciók mögött transznacionális, multinacionális vállalatok, ill. stratégiai szövetségek húzódnak meg, mint fő mozgatórugók. Ezért úgy véljük, hogy az atlasz javát szolgálta volna a fentiekkel is foglalkozó ábrák, diagramok, grafikonok, netán térképek bevétele a műbe.

A másik formai, vagy annak tűnő, de legalább annyira tartalmi kérdés az, hogy az egyes ábrák gyakran túlszűfoltak, túl sok információ van egy-egy térképlapon. Ez a sajnos sokszor előforduló ábrázolási mód nehezíti a térképeken való eligazodást.

Az egész atlasz lényegéből, sajátosságaiból, szerkesztéséből, közérthetőségéből következően e munkát a legszélesebb olvasótábornak ajánlhatjuk. A középiskolás, az egyetemi hallgató, a történelem–földrajz szakos tanár, de a világpolitika, a gazdaság iránt egyszerűen csak érdeklődő olvasók egyaránt haszonnal forgathatják. A munkának még egy lényeges előnye, hogy – az egyes témakörökben való gyors eligazodás lehetőségének megteremtésével – viszonylag „időtakarékos” információs forrás.

Különösen ajánljuk az atlaszművet a geográfusok széles olvasótáborának, akik felismerhetik benne a hiánypótló jelleget és remélhetőleg a földrajzi intézmények is megszerzik e munkát könyvtáruk számára. Befelezésül jónak tartanánk, ha a szerző módot találna az atlasz fólia-csomag formájában történő megjelentetésére, ami nagyban megkönnyítené a mű kezelhetőségét.

VUICS TIBOR–GOLOBICS PÁL

Fodor, I.–Walker, G. P. (eds.): Environmental Policy and Practice in Eastern and Western Europe. (Környezetvédelmi politika és gyakorlat Kelet- és Nyugat-Európában). Centre for Regional Studies, Hungarian Academy of Sciences, Pécs, 1994. 367 p.

A Környezetvédelmi Tanulmányok 11. köteteként napvilágot látott tanulmánygyűjtemény csak komoly külső pénzbeli támogatással jelenhetett meg, amiről a tekintélyes szponzor lista – élén a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztériummal és a Magyar Tudományos Akadémiával – is árulkodik. Meg kellett jelentetni ezt a nemzetközi konferencián végleges formába öntött tanulmánykötetet, amely a szerteágazó környezeti kérdéseket tanulmányozó kutatók tevékenységéről ad számot! A könyv nemzetközi együttműködésben készült, s ezzel mintegy „biztosítékot” jelent a nemzetközi olvasottságra is.